

احکام خاص عیب خودرو در حقوق موضوعه ایران

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۴/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۱۰

ناهید پارسا^۱

حمید ابهری^۲

چکیده

زمانی که مصرف‌کننده خودرویی نو خریداری می‌کند، اما با عیبی در آن روبه‌رو می‌شود، حق رجوع به تولیدکننده را خواهد داشت. بر اساس قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مصوب ۱۳۸۶، ضمانت اجرای عیب خودرو، به ترتیب: حق تعمیر، حق تعویض یا استرداد ثمن خواهد بود. اما در قانون مدنی، در خصوص مبیع کلی فقط به حق تعویض و سپس حق فسخ اشاره شده است. قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو عیوب را به سه دسته عیب در تولید، عیب در طراحی و عیب در هشدار تقسیم کرده است. اما آیا این ضمانت اجراها در هر سه دسته عیوب پیش‌گفته اعمال می‌شود؟ آیا خریدار می‌تواند بدون تقاضای تعمیر، سراغ ضمانت اجراهای دیگر برود؟ ضمانت اجرای تعویض، در عیب طراحی خودرو و ضمانت اجرای تعمیر در برخی از موارد عیب طراحی اعمال نمی‌شود. خریدار مکلف است ابتدا تقاضای تعمیر کند و اگر تعمیر افاقه نکرد یا ممکن نبود به سراغ ضمانت اجراهای دیگر برود. ضمانت اجرای رد ثمن نیز به دلیل نوسانات بازار، به‌تنهایی نمی‌تواند زیان‌های وارده به خریدار را جبران کند. نمی‌توان هم تقاضای تعمیر کرد و هم فسخ را طبق قانون مدنی مطالبه نمود. برخلاف تحقیقاتی که تاکنون صورت گرفته، به بحث ضمانت اجراها به‌طور کلی و در تمام کالاها پرداخته شده است. در این نوشتار، به‌طور تخصصی‌تر و جزئی‌تر، ضمانت اجراهای عیب فقط در خودرو بررسی خواهد شد. همچنین از نکات بدیع این تحقیق، بررسی توأمان ضمانت اجراهای موجود در قانون مدنی و قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو است.

واژگان کلیدی: خودرو، ضمانت اجرا، عرضه‌کننده، عیب، مسئولیت.

nahidparsa84@yahoo.com

h.abhari@umz.ac.ir

۱. دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه مازندران، ایران (نویسنده مسئول)

۲. استاد دانشگاه مازندران، ایران

مقدمه

زمانی که مصرف‌کننده خودروی نویی را خریداری می‌کند که معیوب است، طبق قوانین و اصول حقوقی، برای ضرری که از بابت خودروی معیوب متحمل شده است می‌تواند به عرضه‌کننده خودروی معیوب رجوع کند. برای این منظور، هم در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مصوب ۱۳۸۶ و هم در قانون مدنی تمهیداتی اندیشیده شده است. قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو و آیین‌نامه آن، ضمانت اجرای عیب خودرو را شامل، تعمیر، تعویض خودروی معیوب با خودروی سالم، بازپرداخت ثمن، هزینه خواب خودرو و دراختیار گذاشتن خودروی جانشین می‌داند. در قانون مدنی طبق ماده ۴۲۱، در صورت وجود عیب، به خریدار اختیار داده شده است که ارش بگیرد یا از حق فسخ خود استفاده کند. قانون‌گذار فقط در ماده ۴۷۸ قانون مدنی در بحث اجاره و ماده ۵۲۷ در بحث مزارعه، به حق رفع عیب اشاره کرده، اما در بحث مبیع کلی، حق تعویض را شناسایی نموده است. به نظر می‌رسد خودروی نو تولید داخل یا وارداتی، تا زمانی که شماره‌گذاری و نصب پلاک نشده است، عین کلی محسوب می‌شود. در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، در ماده ۳، به صراحت الزام عرضه‌کننده به تعمیر خودروی معیوب مورد اشاره قرار گرفته است. بنابراین، ضمانت‌اجراهای موجود در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو نوآوری‌های این قانون است که پیش‌تر در قانون مدنی و هیچ‌کدام از قوانین دیگر به صراحت به حق تعمیر و تعویض اشاره نشده بود. برخلاف برخی نوشته‌های موجود که به امکان استرداد کالای غیرمعیوب اشاره کرده‌اند^۳، در این نوشته موضوع بحث خودروی معیوب است، نه خودروی سالمی که مطابق سلیقه مصرف‌کننده نیست. در منابع موجود به مبانی اقتصادی حق تعویض و حق استرداد در تمامی کالاها به‌طور کلی پرداخته شده است، اما در صورت ثابت شدن این حقوق، اعمال آنها با چه شرایطی همراه خواهد بود^۴. در این نوشتار، ابتدا عیب خودرو و سپس ضمانت‌اجراهای آن بررسی خواهد شد.

۳. محسن صادقی و زهرا آقاجانی، «تحلیل اقتصادی اعطای حق استرداد یا تعویض کالای سالم به مصرف‌کننده در ایران»، *مطالعات حقوق خصوصی*، ش ۳ (۱۳۸۹)، ص ۲۱۰.

۴. محسن صادقی و زهرا آقاجانی، «مبانی از مباحث تحلیل اقتصادی حقوق مصرف‌کننده: فلسفه اقتصادی حق تعویض یا استرداد کالای معیوب و جایگاه آن در حقوق ایران» *مطالعات حقوق خصوصی*، ش ۱ (۱۳۹۱)، صص ۱۸۳-۱۹۱.

۱. عیب خودرو

گرچه قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مصوب ۱۳۸۶، عیب خودرو را شامل عیب در طراحی، تولید، مونتاژ و حمل می‌داند (عیب در مونتاژ در زمره عیب در تولید قرار می‌گیرد)، اما به‌طور کلی عیوب خودرو را می‌توان در سه دسته کلی، عیب در تولید، عیب در طراحی و عیب در هشدار تقسیم کرد. عیب در تولید زمانی اتفاق می‌افتد که مواد خام، اجزا یا فرایند تولید خودرو معیوب باشد^۵، مانند اینکه در هنگام طراحی لاستیک‌های خودرو به‌درستی طراحی می‌شوند اما در زمان تولید مقداری خاک اریه به چسب می‌چسبد (برای محافظت از تایر استفاده می‌شود) که در نتیجه خطر جدا شدن تایر و وقوع حادثه‌ای جدی در کمین است. منشأ ایجاد عیب طراحی، پیش از ساخت (خودرو) است؛ یعنی اینکه محصول مطابق مشخصات ازپیش تعیین‌شده ساخته می‌شود، اما در مرحله پیش‌تولید یا طراحی، نقص وجود داشته است.^۶ عیب در هشدار زمانی اتفاق می‌افتد که عرضه‌کننده در ارائه اطلاعات و هشدارها اهمال کرده باشد.^۷

قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو در ماده ۳، عیب موجود در زمان عقد قرارداد را بدون قید و شرط پذیرفته، مشمول ضمانت‌اجراهای موجود در این قانون می‌داند. اما در مورد عیبی که بعد از عقد و در اثر استفاده حادث می‌شود، مقرر می‌کند که عیب باید یکی از ویژگی‌های زیر را دارا باشد تا مشمول ضمانت‌اجراهای یادشده در این قانون شود؛ از جمله: الف) ممانعت از استفاده معمول از خودرو یا ب) نافی ایمنی بودن یا ج) مغایرت با مفاد ضمانت‌نامه و مشخصات اعلامی به مصرف‌کننده و یا د) موجب کاهش ارزش

5. Derek, Swanson, & Dr. Lin Wei Zhonglun., "A Corporate Approach to Preventive Management, Risk Reduction, and Case Coordination for Chinese Automakers", SECOND Edition October, McGuire Woods LLP Richmond, VA (2011), p. 12 <https://www.mcguirewoods.com/news-resources/publications/us-automotive-products-liability.pdf>. Date of Vision 19 August 2021.

۶ احمد دیلمی و روح‌الله قاسم‌زاده، «مسئولیت مدنی ناشی از خطرهای ناشناخته فراورده در حقوق ایران و فقه امامیه»، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ش ۱۵ (۱۳۹۶)، ص ۲۵.

7. David, Shepardson, "U.s. Agency Orders Ford to Recall 3 Million Vehicles over Air Bags, Reuters", January 19, (2021) pp. 1-10, at <https://www.reuters.com/article/us-ford-recall-idUSKBN29O2IO> Date of Vision 18 August 2021.

8. Jake, Lingeman, "Kia,Hyundai Recall 600,000 Vehicles for Fire Risk,Autoweek", September 7, (2020), pp. 1-7, at <https://www.autoweek.com/news/industry-news/a33926842/kia-hyundai-recall-600000-vehicle-for-fire-risk>. Date of vision 10 June 2021.

معاملاتی خودرو شود.

بنابراین در خصوص عیب موجود در زمان عقد، تردیدی وجود ندارد که مشمول ضمانت اجراهای قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو می‌شود و در مورد عیوبی که در اثر استفاده آشکار می‌شوند شروطی لازم است که در ادامه مطالعه می‌شود و سپس ضمانت اجراهای موجود که مشترک بین هر دو دسته عیوب است، بررسی خواهد شد.

۱.۱. ممانعت از استفاده معمول از خودرو

عیبی که بعد از استعمال ایجاد می‌شود ممکن است مانع از آن شود که مصرف‌کننده بتواند به‌طور معمول و متعارف از خودروی خود استفاده کند. برای مثال، فرد خودرویی مخصوص مسابقات خریداری می‌کند تا در مسابقات رالی از آن استفاده کند، اما قدرت موتور پس از استفاده افت می‌کند و به حدی نیست که بتواند در سرعت‌های بالا کارایی داشته باشد. اگرچه در این فرض، خودرو از نظر ظاهری سالم است و نمی‌توان عیبی طبق اسکلت کلی اتومبیل بر آن متصور شد، اما نداشتن قدرت موتور کافی سبب می‌شود تا خریدار نتواند در شرایط معمول خودروهای رالی از آن استفاده کند. لذا خودرو را باید از این جهت معیوب تلقی نمود و یا پس از استعمال اتومبیل، به دلیل ضعیف بودن رینگ پیستون‌ها، قدرت موتور کاهش می‌یابد و خریدار دیگر نمی‌تواند از خودرو استفاده مطلوب نماید.

۱.۲. نافی ایمنی بودن

اگر خودرو در ابتدای خریداری، سالم و بدون نقص باشد، اما پس از استفاده، عیبی در آن ظاهر شود که ممکن است به امنیت اتومبیل و سرنشینان آن آسیب نرزد و نافی امنیت خودرو نباشد؛ برای مثال، پس از مدتی بعد از خریداری و استفاده از اتومبیل، قفل صندوق عقب دچار خرابی شود و یا پیچ کاور انژکتور پس از استفاده معمول شل شود. یا ممکن است عیب ایجاد شده به امنیت خودرو آسیب برساند؛ برای مثال در اثر استفاده متعارف از اتومبیل، چسب دور شیشه خودرو دچار نشتی شده، موجب بخار گرفتن و کدر شدن چراغ جلو شود و نور چراغ‌ها کاهش یابد. در این موارد، عیب ایجاد شده پس از استفاده، مشمول ضمانت اجراهای مندرج در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو خواهد شد.

۳.۱. مغایرت با مفاد ضمانت‌نامه و مشخصات اعلامی به مصرف‌کننده

در زمان فروش خودرو، دفترچه ضمانت‌نامه و برخی مشخصات خودرو به مصرف‌کننده داده می‌شود که اطلاعات و کارکردهای خودرو در آن نوشته شده است. اگر خریدار خودرو را استفاده کند و پس از استعمال متعارف، عیبی حادث شود و این عیب نافی ایمنی خودرو نباشد و از استفاده معمول خودرو هم جلوگیری نکند، ولی برخلاف مفاد مندرج در ضمانت‌نامه باشد و یا با مشخصاتی که در مورد خودرو در دفترچه راهنما آمده است، تقابل داشته باشد، خریدار می‌تواند از ضمانت اجرای عیب خودرو مندرج در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو استفاده کند و تقاضای تعمیر یا تعویض و یا ... نماید. برای مثال در مشخصات اعلامی خودرو نوشته شده است که دکمه قفل مرکزی، قفل چهار درب جانبی و درب صندوق عقب را فعال و یا غیرفعال می‌کند، اما چند ماه پس از استفاده، قفل مرکزی، یکی از درب‌های عقب را قفل نکند. اگرچه عیب، آسیبی به امنیت خودرو نمی‌زند یا مانع استفاده معمول از خودرو نمی‌شود، اما با مشخصات اعلامی به خریدار مغایرت دارد.

۴.۱. موجب کاهش ارزش معاملاتی خودرو شود

ماده ۳ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مقرر می‌دارد: «عرضه‌کننده مکلف به رفع عیوبی است که موجب کاهش ارزش معاملاتی خودرو می‌شود». تبصره ۱ ماده ۹ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مصوب ۱۱۳۹۵ مقرر می‌کند: «عرضه‌کننده موظف است در صورت وجود عیب احتمالی در خودرو، عیب را مطابق استاندارد تعمیراتی مربوط، رفع کند. مشروط بر اینکه رفع عیب، موجب کاهش ارزش قیمتی خودرو نشود و گرنه عرضه‌کننده موظف است نسبت به تعویض خودرو یا اخذ رضایت کتبی از مصرف‌کننده اقدام کند».

بنابراین اگر پس از استفاده از خودرو، عیبی در آن ایجاد شود که موجب کاهش ارزش معاملاتی خودرو گردد، سبب می‌شود تا خریدار بتواند از ضمانت اجراهای یادشده در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، در مورد عیب خودرو استفاده کند. اگرچه به‌نظر می‌رسد هرگونه عیبی، چه کوچک و چه بزرگ، سبب خواهد شد تا ارزش خودرو کاهش پیدا

کند، زیرا حتی کوچک‌ترین عیب هم نیاز به صرف هزینه برای اصلاح دارد و خودرو پس از رفع عیب، تعمیری محسوب شده، افت قیمت پیدا می‌کند. اما می‌توان گفت منظور قانون‌گذار از عیوبی که موجب کاهش ارزش معاملاتی می‌شود، عیوب چشمگیر و غیرقابل مسامحه است، وگرنه عیوب جزئی مانند خراب بودن قفل مرکزی یا شکستگی آینه بغل، قابل مسامحه بوده، تغییر چشمگیری در ارزش معاملاتی خودرو ایجاد نمی‌کند. اما اگر برای مثال، گیربکس خودرو صدای ناهنجاری تولید کرده، عرضه‌کننده گیربکس را تعمیر کند، خودرو تعمیری محسوب شده، این امر سبب کاهش قیمت خودرو می‌شود.

۲. ضمانت اجرای عیب خودرو

ضمانت اجرای عیب خودرو هم در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو و هم در قانون مدنی پیش‌بینی شده است.

۲.۱. ضمانت اجرای عیب خودرو در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مصوب ۱۳۸۶

مطابق قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، سلسله‌مراتب ضمانت اجرای عیب خودرو، به ترتیب عبارت‌اند از: ۱- تعمیر خودرو ۲- تعویض خودرو یا بازپرداخت ثمن (ضمانت‌های دیگر شامل: الف) در اختیار قرار دادن خودروی مشابه؛ ب) هزینه توقف اتومبیل؛ ج) پرداخت خسارت، که در کنار سایر ضمانت‌های اجرایی اصلی جنبه تکمیلی دارد.

۲.۱.۱. تعمیر خودرو

حقوق‌دانان به‌منظور شناسایی حق تعمیر، مبیع را به کالای معین و کالای کلی تقسیم کرده‌اند. در مورد کالای کلی، به استناد مواد ۴۱۴ و ۴۸۲ قانون مدنی، برای خریدار حق درخواست تعمیر کالا قائل شده‌اند و با استناد به ماده ۱۲ قانون روابط مؤجر و مستأجر مصوب ۱۳۶۰ و مفهوم مخالف ماده ۴۸۱ قانون مدنی، اصل لزوم قراردادهای و قاعده لاضرر در کالای معین نیز حق تعمیر را شناسایی کرده‌اند.^۹ در حقوق ایران ضمانت‌های الزام

۹. فخرالدین اصغری آق‌مشهدی و علی محمدزاده، «بررسی تطبیقی حق درخواست تعمیر کالا از سوی خریدار در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰ وین و حقوق ایران»، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، ش ۴۹ (۱۳۸۷)، ص ۱۳۰.

به انجام عین تعهد و فسخ قرارداد، ترتیبی است؛ یعنی متعهدله بدو باید تقاضای الزام به انجام تعهد را بنماید و چنانچه الزام متعهد به انجام تعهد مقدور نباشد تقاضای فسخ قرارداد را مطرح نماید (مواد ۲۳۷ و ۲۳۹ قانون مدنی). لذا مطابق قانون مدنی، ابتدا خریدار باید تقاضای تعمیر خودرو را مطرح کند و اگر تعمیر ممکن نبود یا با وجود تعمیر، عیب برطرف نشد، فسخ قرارداد را خواستار شود. مطابق قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، نیز اگر تعمیر ممکن نبود، خریدار می‌تواند سراغ ضمانت اجراهایی غیر از فسخ برود. بنابراین هرگاه خودرو معیوب شود، مشتری می‌تواند از عرضه‌کننده تعمیر آن را تقاضا کند و عرضه‌کننده مکلف است در تعمیر خودرو شروط زیر را رعایت کند:

- استفاده از قطعات مرغوب و استاندارد. ماده ۲۵ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، عرضه‌کننده را مکلف می‌کند تا از قطعات مرغوب و استاندارد استفاده کند و مقرر می‌دارد: چنانچه به علت عدم کیفیت تعمیرات، سهل‌انگاری یا استفاده از قطعات غیراستاندارد از سوی عرضه‌کننده، مؤسسه خدمات پس از فروش و نمایندگی مجاز، خسارتی متوجه مصرف‌کننده شود، عرضه‌کننده موظف به جایگزین کردن قطعات، رفع نقص آن خدمات بدون دریافت وجه و به‌منظور جبران خسارت است.
- تحویل داغی. در تبصره ماده ۲۴ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، عرضه‌کنندگان مکلف به تحویل داغی^{۱۰} قطعات تعویضی به مصرف‌کننده شدند.
- تعمیر موجب کاهش ارزش قیمتی خودرو نشود (تبصره ۱ ماده ۹ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو).
- تعمیر، معقول و متعارف باشد^{۱۱}. رفع عیب و تعمیر خودرو باید معقول و منطقی باشد. ممکن است در مواردی رفع عیب خودرو مستلزم هزینه‌ای تقریباً معادل خرید مجدد خودرو باشد. در این صورت قطعاً رفع عیب نامتناسب بوده، مستلزم افزایش غیرمتعارف

۱۰. داغی، قطعات آسیب‌دیده‌ای هستند که تعویض شده‌اند.

۱۱. محمدرضا شرافت‌پیما و جعفر کاملی، «حق تعویض و تعمیر کالا در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰ و حقوق ایران»، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ش ۲۶ (۱۳۹۶)، ص ۹۶.

هزینه‌های عرضه‌کننده خودرو می‌شود؛ مانند عیب در موتور خودرو. قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو به این مورد اشاره‌ای نکرده، اما لزوم آن یک امر بدیهی است و شاید به دلیل بدیهی بودن، قانون خود را بی‌نیاز از اعلام آن دانسته است. علاوه بر معمول و متعارف بودن رفع عیب، از لحاظ عدم تحمیل هزینه‌های سنگین بر عرضه‌کننده، در حالتی که تعمیر خودرو به قدری آسان و سهل است که با کمترین هزینه و بدون زحمت از سوی خریدار قابلیت انجام دارد، درخواست تعمیر از عرضه‌کننده امری معقول به نظر نمی‌رسد. مثل شل بودن یکی از پیچ‌های چرخ اتومبیل.

- رفع عیب یا اصلاح آن ممکن باشد. گرچه قانون‌گذار به این شرط اشاره نکرده، اما این یک امر بدیهی است؛ زیرا اگر امکان تعمیر و اصلاح خودرو نباشد درخواست تعمیر خودرو، کاری عبث خواهد بود.
- تعمیر در مدت ۳۰ روز انجام شود. ماده ۴ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مقرر می‌دارد که اگر تعمیر بیشتر از ۳۰ روز به طول انجامد، خریدار می‌تواند سراغ ضمانت اجراهای دیگر برود. همچنان که بیان شد، سلسله‌مراتب میان ضمانت اجراها به این شکل است که ابتدا حق تعمیر، و اگر ممکن نبود باید حق تعویض یا بازپرداخت ثمن مطالبه شود.
- تعمیر خودرو فقط تا سه بار مجاز است. ماده ۴ قانون یادشده مقرر می‌کند اگر خودرو تا سه بار تعمیر شود و عیب رفع نشود، خریدار می‌تواند تقاضای تعویض یا بازپرداخت ثمن نماید.

دفعات و مهلت مجاز برای تعمیر خودرو بسته به نوع عیب با هم تفاوت دارد. اگر عیب در زمره عیوبی باشد که جسم و جان اشخاص را به خطر نمی‌اندازد تا ۳ بار تعمیر مجاز است و اگر پس از سه بار تعمیر، باز هم عیب باقی بود خریدار می‌تواند به سراغ دیگر ضمانت اجراها برود. اما در مورد عیوبی که خطر جسمی و جانی برای اشخاص داشته باشد، قانون‌گذار فقط یک بار تعمیر را مجاز دانسته و اگر پس از یک بار تعمیر، باز هم عیب باقی باشد خریدار می‌تواند تقاضای تعویض یا بازپرداخت ثمن نماید و هریک از این دفعات تعمیر، نباید بیشتر از ۳۰ روز به طول انجامد، و گرنه خریدار می‌تواند با رعایت سلسله‌مراتب از سایر

ضمانت اجراها استفاده کند.

تعمیر خودرو ممکن است به چند صورت انجام گیرد. گاهی ممکن است قطعه‌ای از خودرو معیوب باشد و احتیاج به تعویض داشته باشد. گاهی هم ممکن است قطعه‌ای به تعمیر نیاز پیدا کند؛ بنابراین، تعمیر فقط در معنای کلمه موردنظر نیست و گاهی هم شامل تعویض قطعه معیوب می‌شود.

ضمانت اجرای تعمیر خودرو فقط در عیوب ناشی از نقص در تولید و نقص در هشدار جایگاه حقوقی خواهد داشت و در عیوبی که در اثر نقص در طراحی ایجاد می‌شوند دو حالت دارد: اگر عیوب مهم باشند، ضمانت اجرای تعمیر قابل اجرا نخواهد بود، زیرا عیب در طراحی زمانی اتفاق می‌افتد که در زمان طراحی و الگوبرداری خودرو، نقصی حادث شود؛ مانند اینکه مخزن سوخت در فاصله نامناسبی نسبت به موتور خودرو قرار گرفته باشد که دیگر تعمیر یا رفع عیب آن ممکن نخواهد بود، زیرا نیازمند طراحی مجدد آن مدل از خودرو است. اما در عیوب با اهمیت کمتر، امکان تعمیر وجود دارد، مانند طراحی اشتباه ترمز و چسبیدن کفپوش کف خودرو به ترمز و ایجاد مشکل برای متوقف کردن اتومبیل.

گرچه به عقیده برخی نویسندگان، ماده ۴ قانون حمایت مصرف‌کننده خودرو به عموماً ماده ۲۷۹ قانون مدنی، تخصیصی ناشایست زده است^{۱۲}، اما سخت‌گیری‌های ماده ۴ به این دلیل است که وسایل نقلیه دارایی‌های گران‌قیمتی هستند و اگر مصرف‌کنندگان تمام وسایل نقلیه را حتی با ایرادات جزئی مانند معیوب بودن برف‌پاک‌کن شیشه جلو بازگردانند، تولیدکننده با ضرر قابل توجهی مواجه خواهد شد.

۲.۱.۲. تعویض خودرو

از منظر علم حقوق، تعویض خودرو به موردی اطلاق می‌شود که خریدار ضمن بازپس‌دادن خودروی خریداری‌شده، تقاضای جایگزینی آن را با خودروی مشابه دارد^{۱۳}.

گرچه در خصوص حق تعویض در مبيع عین معین تردیدهایی وجود دارد، اما در مبيع

۱۲. محسن صادقی و زهرا آقاجانی، پیشین، ص ۱۹۲.

۱۳. محمدرضا شرافت‌پیما و جعفر کاملی، پیشین، ص ۸۶.

کلی، مطابق ماده ۲۷۹ قانون مدنی، اگر بایع در مقام ایفای تعهد، مصداقی از مبیع کلی را تحویل دهد که فرد آن کلی محسوب نشود، درحقیقت بایع به تعهد خود عمل نکرده است^{۱۴} و خریدار می‌تواند درخواست تعویض نماید. گرچه به نظر می‌رسد اجبار تولیدکننده به تعویض کالای معیوب، خلاف اصل حقوقی آزادی اراده باشد^{۱۵}، اما قانون حمایت مصرف‌کننده خودرو در صورتی که مصرف‌کننده حق تعویض را انتخاب کند این اجبار قانونی را پذیرفته است.

بر اساس ماده ۴ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، مشتری با چهار شرط، حق تعویض خودرو را خواهد داشت: نخست، عدم رفع عیب پس از سه بار تعمیر؛ دوم، عدم برطرف شدن عیب قطعات ایمنی خودرو بعد از یک بار تعمیر؛ سوم، بلااستفاده ماندن خودرو بیش از ۳۰ روز به دلیل تعمیرات؛ چهارم، در صورتی که رفع عیب موجب کاهش ارزش خودرو شود. لذا در سلسله مراتب ضمانت اجراها، ابتدا حق تعمیر قرار دارد و در صورت تعذر تعمیر، مصرف‌کننده می‌تواند حق تعویض را انتخاب کند و یا با توافق تولیدکننده، استرداد ثمن را بخواهد.

ماده ۲ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان مصوب ۱۳۸۸ نیز مقرر می‌دارد: «...اگر موضوع معامله، کلی باشد در صورت وجود عیب یا عدم انطباق کالا با شرایط تعیین شده، مشتری حق دارد صرفاً عوض سالم را مطالبه کند و فروشنده باید آن را تأمین کند و اگر موضوع معامله جزئی (عین معین) باشد مشتری می‌تواند معامله را فسخ کند یا ارزش کالای معیوب و سالم را مطالبه کند و فروشنده موظف است پرداخت کند. در صورت فسخ معامله از سوی مشتری پرداخت خسارت از سوی عرضه‌کننده منتفی است».

بنابراین، به نظر می‌رسد که خریدار برای آنکه بتواند از ضمانت اجراهای موجود در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو استفاده کند ابتدا باید تقاضای تعمیر را مطرح کند و اگر تعمیر افاقه نکرد یا بیشتر از سه بار یا ۳۰ روز به طول انجامید، می‌تواند به سراغ ضمانت اجراهای بعدی برود. لذا ضمانت اجرای تعمیر در طول ضمانت اجراهای دیگر مندرج در

۱۴. حسین صفایی، دوره مدماتی حقوق مدنی، ج ۲، (تهران: میزان، ج ۲، ۱۳۸۲)، ص ۱۳۲.

۱۵. محسن صادقی و زهرا آقاجانی، پیشین، ص ۲۱۱.

قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو قرار می‌گیرد. البته برخی از عیوب، رأساً برای خریدار حق تعویض ایجاد می‌کند؛ برای مثال، خرابی موتور، صددرصد به تعویض خودرو منجر می‌شود. ضمانت اجرای تعویض خودرو، همانند تعمیر خودرو، فقط در عیب تولید و عیب هشدار، قابلیت اعمال خواهد داشت و در نقص طراحی خودرو، محلی از اعراب نخواهد داشت، زیرا نقص در طراحی زمانی اتفاق می‌افتد که در مرحله طراحی خودرو، نقصی وجود داشته باشد و این به آن معناست که در همه خودروهای از همان مدل، عیب مشابه وجود دارد و تقاضای تعویض خودرو، امری بیهوده و عبث خواهد بود.

قانون حمایت از حقوق مصرف‌کننده خودرو به عبارت خودروی نو اشاره کرده است، اما زمانی که خودروی معیوب با خودروی نو جایگزین می‌شود تکلیف مسافت پیموده شده توسط خودروی معیوب، چه می‌شود؟ از یک طرف به نظر می‌رسد نباید مبلغی در ازای آن پرداخت شود، زیرا تولیدکننده با تولید معیوب خود سبب این خسارت شده و حالا باید زیان‌های ناشی از عمل خود را متحمل شود، از طرف دیگر نیز بنابر اصول کلی حقوقی و قاعده لاضرر و لاضرار فی الاسلام، هیچ ضرری نباید جبران نشده باقی بماند و اگر مابه‌التفاوت مسافت پیموده شده با خودروی معیوب از ثمن کسر نشود و یا در هنگام تعویض خودرو، به تولیدکننده پرداخت نشود، سبب زیان ناروا به تولیدکننده خواهد شد.

۲.۱.۳. استرداد ثمن

مطابق ماده ۴ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، چنانچه نقص یا عیب قطعات ایمنی خودرو بعد از سه بار تعمیر همچنان باقی باشد یا در صورتی که نقص یا عیب قطعاتی که موجب احتمال صدمه جسمی یا جانی اشخاص می‌گردد با یک بار تعمیر برطرف نشود یا خودرو بیش از ۳۰ روز به دلیل تعمیرات غیرقابل استفاده باشد، عرضه‌کننده مکلف است حسب درخواست مصرف‌کننده، خودروی معیوب را با خودروی نو تعویض یا با توافق بهای آن را مسترد دارد.

بنابراین برای استرداد ثمن باید یکی از شروط زیر موجود باشد:

نخست، پس از سه بار تعمیر عیب همچنان باقی باشد.

دوم، در مورد عیوب مربوط به ایمنی که موجب به خطر افتادن جسم و جان اشخاص می‌شود، با یک بار تعمیر بازهم عیب باقی باشد.

سوم، در صورتی که تعمیر طولانی شود و خودرو بیشتر از ۳۰ روز غیرقابل استفاده بماند.

در صورت وجود هر یک از شرایط پیش گفته، مصرف کننده می‌تواند تقاضای استرداد ثمن یا تعویض خودرو کند. بنابراین، خریدار خودرو نمی‌تواند رأساً تقاضای بازپرداخت ثمن نماید و ابتدا باید تقاضای تعمیر کند و اگر به دلیل هر یک از شرایط نام برده، تعمیر ممکن نبود، می‌تواند با توافق تولیدکننده تقاضای استرداد ثمن نماید. بنابراین، در سلسله مراتب ضمانت اجراها، تقدم با حق تعمیر است و اگر تعمیر ممکن نبود می‌توان تقاضای خودروی جایگزین یا استرداد ثمن نمود. اما با توجه به نوسانات قیمت خودرو در بازار و افزایش نرخ تورم، وقتی که ردّ ثمن صورت می‌گیرد، در واقع قیمت خودرو در زمان معامله پرداخت می‌شود؛ در حالی که در زمان ردّ ثمن، ممکن است قیمت خودرو تا مبلغ چشمگیری افزایش پیدا کرده باشد که قطعاً ضمانت اجرای ردّ ثمن، نه تنها به سود خریدار نیست، بلکه او را در موقعیت زیان‌بارتری قرار خواهد داد. قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان خودرو در این مورد مقررهای ندارد. اما بنابر قاعده لاضرر، هیچ ضرری نباید جبران نشده باقی بماند، لذا با عنایت به قاعده لاضرر و اینکه موارد مطالبه خسارت یاد شده در ماده ۳ این قانون، تمثیلی است، باید مابه‌التفاوت ثمن خودرو و قیمت آن در زمان استرداد ثمن قابل مطالبه باشد.

به نظر می‌رسد، ضمانت اجرای ردّ ثمن که در قانون نامبرده پیش‌بینی شده است با فسخ قرارداد در قانون مدنی تفاوت‌هایی داشته باشد:

الف) مطابق قانون مدنی، خریدار در صورت آگاهی از عیب رأساً و بدون هیچ شرطی، حق فسخ خواهد داشت. اما در قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان خودرو، در صورتی مصرف کننده می‌تواند استرداد ثمن نماید که شرایط خاص ماده ۴ را رعایت کرده باشد.

ب) مطابق قانون مدنی، حق فسخ در خیار عیب یک حق فوری است، اما در قانون حمایت از مصرف کنندگان خودرو، اشاره‌ای به فوریت این حق نشده است و در اینجا تردید وجود دارد که پس از متعذر شدن رفع عیب یا در صورت تحقق شرایط یاد شده در ماده ۴

قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، تقاضای ردّ ثمن یک حق فوری محسوب می‌شود یا نه؟ اگرچه ممکن است به ذهن متبادر شود که بر اساس اصل عدم، باید عدم فوریت را بپذیریم و فقط در مواردی که نص قانونی وجود داشته باشد یک حق را فوری بدانیم. اما به حکم عقل و انصاف باید فوریت را شرط بدانیم، زیرا ممکن است راه برای سوءاستفاده باز شود و مصرف‌کننده پس از استعمال و فرسودگی خودرو، برای استرداد ثمن به عرضه‌کننده رجوع کند.

ج) اگر منظور قانون‌گذار از ردّ ثمن، همان حق فسخ یادشده در قانون مدنی بوده، چرا از همان اصطلاح فسخ استفاده نکرده و اصطلاح جدیدی تحت عنوان ردّ ثمن را مطرح کرده است.

تفاوت اول قابل رد است، زیرا در قانون مدنی نیز موردی وجود دارد که در خیار عیب، خریدار ابتدائاً و رأساً حق فسخ نداشته باشد. در زمانی که مبیع عین کلی باشد، خریدار باید تقاضای تعویض مبیع نماید و اگر به هر دلیلی امکان تعویض وجود نداشت، حق فسخ خواهد داشت.

تفاوت دوم نیز قابل پذیرش نیست، چراکه قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، ابتدائاً و رأساً به مصرف‌کننده اجازه استرداد ثمن نداده است تا امکان سوءاستفاده و فرسودگی خودرو وجود داشته باشد؛ زیرا زمانی که مصرف‌کننده برای تعمیر خودروی معیوب به عرضه‌کننده رجوع می‌کند، اگر خودرو غیرقابل تعمیر شناخته شود یا شرایط ماده ۴ قانون یادشده وجود داشته باشد، در آن زمان مصرف‌کننده باید تصمیم بگیرد که تمایل دارد خودرو را به همان شکل معیوبش بپذیرد یا تقاضای ردّ ثمن نماید و یا تعویض را بخواهد. تعلل در مطالبه ثمن (در فرضی که مابه‌التفاوت قیمت واقعی خودرو در زمان استرداد ثمن و ثمن قراردادی را قابل مطالبه بدانیم) به دلیل تورم و افزایش قیمت خودرو، به سود مصرف‌کننده نخواهد بود.

تفاوت سوم هم رد می‌شود، زیرا قانون مدنی که از عنوان حق فسخ استفاده کرده، در واقع ناظر به رابطه قراردادی خریدار و فروشنده است، درحالی که قانون حمایت از

مصرف‌کنندگان خودرو، علاوه بر رابطه بین مصرف‌کننده اول و عرضه‌کننده که یک رابطه قراردادی است، ناظر به روابط مصرف‌کنندگان بعدی نیز خواهد بود که با عرضه‌کننده طرف قرارداد نبوده‌اند، لذا فسخ قرارداد نیز منطقی نخواهد بود؛ زیرا قراردادی بین مصرف‌کننده متضرر و عرضه‌کننده وجود نداشت تا قابل فسخ باشد؛ بنابراین اقدام قانون‌گذار در استفاده از اصطلاح ردّ ثمن، به جای فسخ معامله، امری پسندیده و معقول است.

در اعمال حق استرداد ثمن، ماده ۴ قانون یادشده، توافق تولیدکننده و مصرف‌کننده را لازم می‌داند؛ درحالی که لازم بود در این قانون حمایت بیشتری از مصرف‌کننده بشود^{۱۶} و انتخاب حق استرداد ثمن نیازی به رضایت تولیدکننده نداشته باشد.

۲.۱.۴. در اختیار قرار دادن خودروی مشابه

ماده ۱۷ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مقرر می‌دارد: «عرضه‌کننده موظف است چنانچه رفع عیوب خودرو در دوره تضمین که ناشی از خسارت حاصل از حادثه یا تصادف نباشد و بیش از دو روز تا یک هفته یا زمان استاندارد تعمیرات تأییدشده به طول انجامد، به تأمین خودروی مشابه جایگزین در طول مدت تعمیرات و در صورت عدم امکان، پرداخت خسارت حق توقف خودرو اقدام نماید».

مطابق ماده یادشده، اگر رفع ایراد و تعمیر بیشتر از ۴۸ ساعت طول بکشد، عرضه‌کننده مکلف است تا خودروی مشابه در اختیار خریدار قرار دهد و یا اگر بیشتر از مدت زمان استاندارد تعمیرات تأییدشده طولانی شود، خودروی جایگزین به خریدار بدهد که قانون مدت زمان استاندارد را مشخص نکرده است؛ به نظر می‌رسد در این خصوص باید به عرف رجوع کرد و مدت زمان استاندارد عرفی را ملاک قرار داد.

همچنین این ضمانت اجرا در عرض ضمانت اجرای تعمیر خودرو قرار گرفته و در راستای آن است؛ یعنی برخلاف سایر ضمانت اجراها در اینجا خریدار می‌تواند هم تعمیر خودرو و هم ضمانت اجرای تحویل خودروی مشابه را مطالبه کند.

۲.۱.۵. پرداخت هزینه خواب (توقف) خودرو

مطابق ماده ۱۷ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، اگر تعمیر خودرو نیاز به مدت زمان بیشتر از ۴۸ ساعت داشته باشد، عرضه‌کننده در وهله اول موظف است خودروی مشابهی در اختیار خریدار قرار دهد و اگر امکان این امر وجود نداشت هزینه خواب و توقف اتومبیل را محاسبه کرده، به خریدار پرداخت نماید. اما آغاز و پایان مدت زمان توقف اتومبیل برای محاسبه خسارت در تبصره ۱ ماده ۱۷ آیین‌نامه اجرای قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو معین شده است؛ محاسبه خسارت، از زمان تحویل خودرو به عرضه‌کننده آغاز شده، روزی که عرضه‌کننده پس از انجام تعمیرات لازم آمادگی تحویل خودرو به مصرف‌کننده را اعلام نماید، پایان می‌یابد و مدت زمان توقف به دوره تضمین خودروی مربوطه اضافه می‌شود. این ضمانت اجرا نیز قابل جمع با حق تعمیر است.

۲.۱.۶. پرداخت خسارت

ماده ۳ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو بیان می‌دارد: «عرضه‌کننده مکلف است در طول مدت ضمانت، هرگونه نقص یا عیب که مانع استفاده مطلوب از خودرو یا نافی ایمنی باشد یا موجب کاهش ارزش معاملاتی خودرو شود را برطرف کرده و هزینه رفع نقص و جبران کلیه خسارات وارده به مصرف‌کننده و اشخاص ثالث اعم از خسارات مالی و جانی و هزینه‌های درمانی ناشی از عیب و نقص (که خارج از تعهدات بیمه شخص ثالث باشد) هزینه‌های حمل خودرو به تعمیرگاه و تأمین خودروی جایگزین مشابه در طول تعمیرات (اگر مدت توقف خودرو بیشتر از ۴۸ ساعت باشد) برعهده عرضه‌کننده است». به نظر می‌رسد این ماده، ضررهای اقتصادی (عدم‌النفع) را هم قابل مطالبه می‌داند، ولی در مورد خسارات معنوی تسری ندارد. اما از اطلاق عبارت «جبران کلیه خسارات وارده به مصرف‌کننده و اشخاص ثالث» به نظر می‌رسد ضرر معنوی را هم دربر گیرد و مصادیق ذکرشده در قانون جنبه تمثیلی داشته باشد؛ با این حال، بهتر بود قانون‌گذار به جبران‌پذیر بودن این نوع ضرر تصریح می‌کرد.^{۱۷} لذا با استناد به تمثیلی بودن موارد ذکرشده در ماده پیش‌گفته، می‌توان

۱۷. حسن بادینی و پانته‌آ پناهی اصائلو، «نقدی بر قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مصوب ۱۳۸۶»، پژوهش حقوق خصوصی، ش ۳۹ (۱۳۹۱)، ص ۵۲.

خسارات ناشی از افزایش قیمت خودرو در فاصله عقد تا زمان رد ثمن را قابل مطالبه دانست. بنابراین، جبران خسارات جانی، مالی و هزینه های درمان ناشی از عیب خودرو برعهده عرضه کننده است.

۳. ضمانت اجرای عیب خودرو در قانون مدنی

در قانون مدنی، دو نوع ضمانت اجرا پیش بینی شده است؛ حق فسخ و ارجش.

۳.۱. حق فسخ

آیا خریدار می تواند از حق تعمیر خود استفاده کرده، پس از تعمیر، حق فسخ خود را اعمال نماید؟ در فقه عامه گفته شده است هرگاه قبل از اینکه مشتری از حق فسخ خود به واسطه عیب استفاده کند، عیب زایل شود، حق رد بیع را نخواهد داشت. در بحث نکاح هم آمده است اگر زوجه دارای عیبی باشد که موجب فسخ نکاح می شود و هریک از طرفین متمکن از رفع عیب باشد، زوج حق فسخ نکاح را ندارد^{۱۸}. بنابراین، در جایی که عیب به هر علت زایل شود، مشتری حق فسخ نخواهد داشت. به نظر می رسد بقای خیار فسخ با وجود رفع عیب خلاف انصاف باشد؛ چراکه حق ثابت شده برای مشتری، حق رد کالای معیوب است و او حق ندارد کالایی را که عیب آن برطرف شده است رد کند^{۱۹}؛ زیرا مبنای خیار عیب، قاعده لاضرر است که دلالت بر ثبوت حق رد دارد و در اینجا با زوال عیب، ضرر رفع شده، دیگر قاعده لاضرر جریان نخواهد داشت^{۲۰}. لذا اگر تعمیر ممکن باشد، بر ارجش و فسخ مقدم می شود^{۲۱}. بنابراین با تأمل در نظریات یادشده می توان گفت در جایی که عیب خودرو به وسیله عرضه کننده مرتفع گردد، حقوق ناشی از عیب هم برای خریدار زایل می شود و با زوال عیب، باید به اصل لزوم و وجوب وفای به عقد رجوع کرد؛ همچنان که ماده ۴۷۸ قانون مدنی در بحث اجاره مقرر می دارد: «... اگر مؤجر رفع عیب کند به نحوی که به

۱۸. ابی بکر محمد بن ابی سهل السرفی الحنفی، المیسوط، ج ۱۳، (بیروت: دارالکتب العلمیه، ج ۳، ۱۴۲۱)، ص ۱۳۳.

۱۹. شیخ محمد حسین اصفهانی، حاشیه کتاب المکاسب، (قم: ذوالقربی، ج ۱، ۱۴۱۹)، ص ۵۲۷.

۲۰. ناصر کاتوزیان، قواعد عمومی قراردادها، ج ۳ و ۵، (تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار، ج ۳، ۱۳۸۰)، صص ۹۶-۲۹۶.

۲۱. جلیل قنوتی و سید ذبیح الله مسعودیان زاده، «تحلیل ارجش بر مبنای ضمان معاوضی فروشنده نسبت به وصف سلامت کالا»، فقه و مبانی حقوق اسلامی، ش ۲ (۱۳۹۹)، صص ۳۰۷-۳۰۸.

مستأجر ضرری نرسد، مستأجر حق فسخ ندارد». گرچه این ماده در خصوص اجاره است، اما می‌توان ملاک آن را برای بیع خودرو هم استفاده کرد؛ چراکه عقد اجاره دارای هیچ خصوصیتی نیست که رفع عیب از سوی مؤجر را فقط خاص آن بدانیم. لذا می‌توان اذعان داشت در بیع نیز هرگاه بایع عیب را رفع کند، مشتری حق فسخ نخواهد داشت. بند دوم ماده ۱۲ قانون روابط مؤجر و مستأجر مصوب ۱۳۵۶، نیز یکی از موارد فسخ را اعلام نموده است. گرچه این قانون به موجب قانون روابط مؤجر و مستأجر سال ۱۳۷۶ فسخ شده است، اما نسبت به اجاره‌بهایی که قبل از تاریخ تصویب این قانون منعقد شده قابل اعمال است. در این نص قانونی هم، حق فسخ مستأجر منوط به عدم قابلیت رفع عیب شده است. ماده ۵۲۷ قانون مدنی در بحث مزارعه نیز مقرر می‌دارد: اگر رفع عیب ممکن باشد عقد به قوت خود باقی است و فرقی نمی‌کند که عیب خودبه‌خود رفع شود یا از سوی بایع مرتفع گردد.^{۳۳}

بنابراین با توجه به اینکه نخستین اثر اصل لزوم قراردادهای این است که در صورت تردید لزوم و جواز عقدی باید آن را لازم دانست و هرگاه در وجود حق فسخ در عقدی تردید شود با استناد به اصل لزوم باید وجود حق را برای یکی از طرفین منتفی دانست.^{۳۳} در حقوق ایران مستفاد از مواد ۲۱۹، ۲۳۸ و ۲۳۹ و ماده ۴۷۸ قانون مدنی در بحث اجاره و بند ۲ ماده ۱۲ قانون روابط مؤجر و مستأجر ۱۳۵۶، حق فسخ آخرین راه چاره است. همچنان که قانون حمایت مصرف‌کننده خودرو نیز به‌طور تلویحی در ماده ۴ به آن اشاره کرده است؛ لذا اگر عرضه‌کننده خودرو را تعمیر کند خریدار دیگر حق فسخ نخواهد داشت.

۲.۳. مطالبه ارش

آیا خریدار می‌تواند پس از تعمیر خودرو مطالبه ارش نماید؟ گرچه به نظر می‌رسد بحث خیار عیب و ارش در مبيع کلی مطرح نباشد^{۳۴}، اما التزام به وصف سلامت کالا، همچنین

۳۳. اکبر میرزائزاد جویباری، «تأثیر درخواست تعمیر کالا از سوی فروشنده در حال حق فسخ خریدار»، پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، ش ۱ (۱۳۸۵)، ص ۹۵.

۳۴. علی‌اکبر جعفری و حبیب حاجتمند، «سقوط حق فسخ با تعمیر کالا»، دوفصلنامه علمی-تخصصی فقه میان‌رشته‌ای اجتماعی، ش ۱ (۱۳۹۹)، ص ۱۵۰.

۳۵. محمدرضا شرافت‌پیما و جعفر کاملی، پیشین، ص ۱۰۱.

عدم اجرای عقد در قسمت مربوط به وصف سلامت سبب می‌شود تا تعمیر و ارش در تسلیم مصداق معیوب در بیع کلی هم جریان داشته باشد.^{۲۵} عده‌ای ارش را قسمتی از ثمن می‌دانند که به علت وجود عیب در موضوع به خریدار بازگردانده می‌شود.^{۲۶} برخی دیگر ارش را وسیله جبران ضرر تلقی کرده‌اند^{۲۷} و بعضی نیز ماهیت ارش را اجرای عدالت در رابطه قراردادی می‌دانند.^{۲۸}

در خصوص ارتباط بین ارش و فسخ، مشهور فقها این دو را در عرض یکدیگر می‌دانند و فرد متضرر در صورت اعمال نکردن حق فسخ، حق مطالبه ارش را دارد.^{۲۹}

قانون مدنی نیز به تبعیت از مشهور فقها فسخ و ارش را در عرض هم می‌داند و به مشتری اختیار داده است که در صورت معیوب بودن مبیع، معامله را فسخ کرده یا ارش دریافت نماید. اما در مورد ارتباط بین حق تعمیر و ارش، نص قانونی نداریم. ماده ۲ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان مصوب ۱۳۸۸ به ارش اشاره کرده و خریدار را مجاز به دریافت ارش دانسته، اما قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو در خصوص ارش سکوت کرده است. لذا باید به قانون مدنی و قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان مصوب ۱۳۸۸ رجوع نمود. همچنان که در بحث حق فسخ مطرح شد، اگر خریدار تقاضای رفع عیب کند و خودرو تعمیر شود، دیگر ضرری وجود ندارد تا بتوان با استناد به آن تقاضای ارش کرد. از طرف دیگر نیز نمی‌توان هم‌زمان تقاضای تعمیر یا تعویض خودرو و مطالبه ارش را مطرح کرد؛ لذا ارش در عرض حق تعمیر و تعویض خودرو قرار می‌گیرد. اما در بحث مبیع کلی مانند خودروهای نو موضوع قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان، ارش مصداقی پیدا نمی‌کند؛ زیرا اگر خودرو معیوب باشد، خریدار می‌تواند تعویض آن با خودروی سالم را تقاضا نماید؛ مگر اینکه تمامی خودروهای آن مدل، همگی همان عیب را داشته باشند، مانند

۲۵. جلیل قناتی و سید ذبیح‌الله مسعودیان‌زاده، پیشین، ص ۳۰۹

۲۶. ابوجعفر محمدبن حسن طوسی، *المبسوط*، ج ۲، (تهران: مکتبه المرتضویه، ج ۱، ۱۳۸۷)، ص ۱۳۱.

۲۷. مرتضی انصاری، مکاسب، ج ۱ و ۳، (قم: مجمع الفکر الاسلامی، ج ۳، ۱۴۲۰)، ص ۲۷۶.

۲۸. ناصر کاتوزیان، *حقوق مدنی قواعد عمومی قراردادها*، ج ۵، (تهران: شرکت سهامی انتشار با همکاری بهمن برنا، ج ۴، ۱۳۸۳)،

ص ۳۰۹.

۲۹. حسن رهپیک، *حقوق مدنی ۶ عقود معین ۱*، (تهران: انتشارات خرسندی، ج ۱، ۱۳۸۷)، ص ۶۷.

فرضی که در عیب طراحی اتفاق می‌افتد و امکان تعویض خودرو وجود ندارد و خریدار بین حق فسخ و مطالبه ارجح، مخیر می‌شود.

۳.۳. قلمرو ضمانت اجرای قانون حمایت از حقوق مصرف‌کننده خودرو و قانون مدنی

از مواد قانون حمایت حقوق مصرف‌کننده خودرو، این‌گونه به‌نظر می‌رسد که شامل خودروهای نو بوده، خودروهای کهنه مشمول قانون مدنی خواهند بود. در خصوص خودروی نو نیز قانون حمایت از مصرف‌کننده خودرو، فقط ناظر به طول دوره ضمانت یا گارانتی است. در واقع، گارانتی در نظام اقتصادی، این مزیت را دارد که در کاهش تعداد و شدت حوادث مؤثر است.^{۳۰} در تبصره یک ماده ۲ قانون حمایت از مصرف‌کنندگان خودرو مقرر شد که «دوره تضمین نمی‌تواند کمتر از یک سال از زمان تحویل خودرو به مصرف‌کننده یا کارکردی برابر با سی هزار کیلومتر (هر کدام زودتر به پایان برسد) باشد». ماده ۳، عرضه‌کننده را مکلف کرده که در دوره ضمانت، ملزم به رفع هر نوع نقص یا عیب ناشی از طراحی، مونتاژ، تولید یا حمل باشد و یا حتی عیوبی را که مانع استفاده مطلوب از خودرو و یا نافی ایمنی آن باشد هم مشمول دانسته که این مفاهیم بسیار عام هستند و به راحتی می‌توان تفسیری موسّع (گسترده) از آنها ارائه داد. نوآوری این ماده در خصوص جبران خسارت است.

مدت زمان ضمانت عیب خودرو از سوی عرضه‌کننده، بر اساس ماده ۵ آیین‌نامه قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان ۱۳۸۶ برای خودروهای سبک (سواری، وانت، دو دیفرانسیل و ون)، از تاریخ تحویل به مصرف‌کننده دو سال یا کارکردی برابر ۴۰ هزار کیلومتر، هر کدام زودتر فرا برسد، و برای خودروهای وارداتی پنج سال یا ۱۵۰ هزار کیلومتر، هر کدام زودتر فرا برسد، و برای خودروهای سنگین (مینی بوس، میدی بوس، اتوبوس، کامیونت، کامیون و کشنده)، از تاریخ تحویل به مصرف‌کننده سه سال یا کارکردی برابر ۲۰۰ هزار کیلومتر، هر کدام زودتر فرا برسد، و برای موتورسیکلت از تاریخ تحویل به مصرف‌کننده شش ماه است

۳۰. عباس قاسمی حامد؛ شهرزاد حدادی؛ شیوا و عبدالله‌زاده ثانی، «گارانتی از منظر حقوق اقتصادی»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ش ۸۱ (۱۳۹۷)، ص ۱۳۵.

بحثی که ممکن است پیش آید این است که آیا پیش‌بینی دوران تضمین، حکایت از این دارد که با پایان یافتن دوران تضمین، دیگر عرضه‌کننده مسئولیتی در مقابل مصرف‌کننده ندارد یا اینکه مسئولیت عرضه‌کننده باقی است، ولی مصرف‌کننده باید آن را با توجه به قواعد عام از جمله تسبیب اثبات نماید؟ ممکن است از ظاهر مواد ۲ و ۳ قانون حمایت از مصرف‌کننده خودرو، این طور استنباط شود که مسئولیت عرضه‌کننده فقط محدود به دوره ضمانت است، اما درحقیقت بین مسئولیت عرضه‌کننده باید قائل به تفکیک شد؛ به این شکل که طبق مواد قانون حمایت از مصرف‌کنندگان خودرو، مسئولیت عرضه‌کننده برای رفع عیب و یا پرداخت هزینه آن، محدود به دوره ضمانت است، اما مسئولیت عرضه‌کننده نسبت به جبران خساراتی که در اثر عیب خودرو به مصرف‌کننده یا ثالث وارد می‌شود بعد از پایان ضمانت و تا هر زمانی که عیب خودرو باعث خسارت شود باقی می‌ماند. در این زمینه، عده‌ای مسئولیت عرضه‌کننده را در صورتی که عیب در دوران تضمین کشف نشود باقی می‌دانند، ولی ممکن است گفته شود، قانون‌گذار در مقام بیان بوده، اگر آن را لازم می‌دانست بیان می‌کرد. همان طور که دوره تعهد را ده سال مقرر کرده، ولی در مورد تعهد تولیدکننده بعد از پایان مدت تضمین، سکوت کرده است. بنابراین، مسئولیت عرضه‌کننده در خارج از مدت ضمانت، تابع قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان مصوب ۱۳۸۸ و قواعد عمومی است.^{۳۱}

لذا مسئولیت عرضه‌کننده خودرو در طول مدت ضمانت، بر مبنای قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو تعیین می‌شود و بعد از پایان دوره ضمانت، همچنان عرضه‌کننده مسئول جبران خساراتی خواهد بود که از عیب خودرو حادث می‌شود. اما مبنای رجوع به او، قواعد قانون مدنی و قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان کالا مصوب ۱۳۸۸ و قواعد عمومی مسئولیت مدنی خواهد بود.

نتیجه

اگر خریدار، خودرویی را خریداری کند و با عیب روبرو شود؛ یا این عیب از ابتدا و در زمان عقد وجود داشته است که شکی در داشتن ضمانت اجرا برای آن وجود ندارد و هم قانون مدنی و هم قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو به آن اشاره کرده‌اند یا پس

۳۱. حسن بادینی و پانته‌آ پناهی اصائلو، پیشین، ص ۵۳.

از استعمال ایجاد می‌شود که در صورتی که استعمال به صورت معمول و متعارف باشد و مانع استفاده مطلوب از خودرو شده یا نافی ایمنی خودرو باشد و یا باعث کاهش ارزش معاملاتی خودرو شود از ضمانت اجرای موجود در قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو برخوردار خواهد بود. ضمانت‌های اجرایی که در این قانون آمده، عبارت‌اند از: حق تعمیر، حق تعویض، بازپرداخت ثمن، هزینه خواب خودرو، در اختیار گذاشتن خودروی جایگزین... . خریدار می‌تواند ابتدا تقاضای تعمیر خودرو کند، اگر تعمیر ممکن نبود یا سه بار تعمیر شد، ولی رفع عیب صورت نگرفت یا زمانی که خودرو بیشتر از ۳۰ روز به دلیل تعمیرات غیرقابل استفاده ماند، خریدار می‌تواند تقاضای تعویض خودرو و یا بازپرداخت ثمن کند. در همه این موارد، خریدار می‌تواند تمامی خسارات وارده به خود یا خودروی خود را از عرضه‌کننده مطالبه نماید، اما نمی‌تواند پس از رفع عیب از سوی عرضه‌کننده، تقاضای ارزش یا فسخ کند.

ضمانت اجرای تعویض خودرو صرفاً در عیب تولید و عیب هشدار قابلیت اجرا دارد و در عیب‌هایی ناشی از طراحی، تنها می‌توان از ضمانت اجرای ردّ ثمن استفاده کرد یا در مواردی که نقص در طراحی قطعات جزئی‌تر و قابل تعمیر باشد می‌توان از ضمانت اجرای تعمیر استفاده نمود؛ مانند طراحی اشتباه چراغ‌های جلو و شکسته شدن در اثر گرما. در مواردی هم که ردّ ثمن صورت می‌گیرد، به دلیل افزایش نرخ تورم مطابق ماده ۳ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو و قاعده لاضرر، باید مابه‌التفاوت قیمت خودرو در زمان استرداد ثمن و ثمن تعیین‌شده در زمان قرارداد را قابل مطالبه دانست. همچنین قانون حمایت از حقوق مصرف‌کننده خودرو به تعویض و تحویل خودروی نو اشاره کرده است، ولی برای جلوگیری از اضرار به تولیدکننده، باید مابه‌التفاوت مسافت پیموده شده خودروی معیوب به تولیدکننده پرداخت شود و یا در زمان استرداد ثمن از میزان ثمن تعیین‌شده کسر گردد.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

- کتابها

۱. اصفهانی، شیخ محمدحسین، *حاشیه کتاب المکاسب*، (قم: ذوالقربی، چ ۱، ۱۴۱۹).
۲. السرفی الحنفی، ابی بکر محمدبن ابی سهل، *المبسوط*، ج ۱۳، (بیروت: دارالکتاب العلمیه، چ ۳، ۱۴۲۱).
۳. انصاری، مرتضی، *مکاسب*، ج ۱ و ۳، (قم: مجمع الفکر الاسلامی، چ ۳، ۱۴۲۰).
۴. رهپیک، حسن، *حقوق مدنی، عقود معین ۱*، (تهران: انتشارات خرسندی، چ ۱، ۱۳۸۷).
۵. صفایی، حسین، *دوره مقدماتی حقوق مدنی*، ج ۲، (تهران: نشر میزان، چ ۲، ۱۳۸۲).
۶. طوسی، ابوجعفر محمدبن حسن، *المبسوط*، ج ۲، (تهران: مکتبه المرتضویه، چ ۱، ۱۳۸۷).
۷. کاتوزیان، ناصر، *حقوق مدنی قواعد عمومی قراردادها*، ج ۵، (تهران: شرکت سهامی انتشار با همکاری بهمن برنا، چ ۴، ۱۳۸۳).
۸. کاتوزیان، ناصر، *قواعد عمومی قراردادها*، ج ۳ و ۵، (تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار، چ ۳، ۱۳۸۰).

- مقالهها

۹. اصغری آقمشهدی، فخرالدین و محمدزاده، علی، «بررسی تطبیقی حق درخواست تعمیر کالا از سوی خریدار در کنوانسیون بیع بین المللی کالا ۱۹۸۰ وین و حقوق ایران»، *پژوهشنامه بازرگانی*، ش ۴۹ (۱۳۸۷).
۱۰. بادینی، حسن و پناهی اصائلو، پانته‌آ، «نقدی بر قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مصوب ۱۳۸۶»، *پژوهش حقوق خصوصی*، ش ۳۹ (۱۳۹۱).
۱۱. جعفری، علی‌اکبر و حاجتمند، حبیب، «سقوط حق فسخ با تعمیر کالا»، *فقه میان‌رشته‌ای اجتماعی*، ش ۱ (۱۳۹۹).

۱۲. دیلمی، احمد و قاسم‌زاده، روح‌الله، «مسئولیت مدنی ناشی از خطرهای ناشناخته فرآورده در حقوق ایران و فقه امامیه»، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ش ۱۵ (۱۳۹۶).
۱۳. شرافت‌پیما، محمدرضا و کاملی، جعفر، «حق تعویض و تعمیر کالا در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰ و حقوق ایران»، *پژوهش‌های روابط بین‌الملل*، ش ۲۶ (۱۳۹۶).
۱۴. صادقی، محسن و آقاجانی، زهرا، «تحلیل اقتصادی اعطای حق استرداد یا تعویض کالای سالم به مصرف‌کننده در ایران»، *مطالعات حقوق خصوصی*، ش ۳ (۱۳۸۹).
۱۵. صادقی، محسن و آقاجانی، زهرا، «مبثی از مباحث تحلیل اقتصادی حقوق مصرف‌کننده: فلسفه اقتصادی حق تعویض یا استرداد کالای معیوب و جایگاه آن در حقوق ایران»، *مطالعات حقوق خصوصی*، ش ۱ (۱۳۹۱).
۱۶. قاسمی حامد، عباس؛ حدادی، شهرزاد و عبدالله‌زاده ثانی، شیوا، «گاراتی از منظر حقوق اقتصادی»، *تحقیقات حقوقی*، ش ۸۱ (۱۳۹۷).
۱۷. قنواتی، جلیل و مسعودیان‌زاده، سید ذبیح‌الله، «تحلیل ارزش بر مبنای ضمان معاوضی فروشنده نسبت به وصف سلامت کالا»، *فقه و مبنای حقوق اسلامی*، ش ۲ (۱۳۹۹).
۱۸. میرزائزاد جویباری، اکبر، «تأثیر درخواست تعمیر کالا از سوی فروشنده در حال حق فسخ خریدار»، *پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی*، دانشگاه مازندران، ش ۱ (۱۳۸۵).

(ب) انگلیسی

19. Lingeman Jake, Kia, Hyudai Recall 600,000 Vehicles for Fire Risk, Autoweek, September 7, (2020), pp.1-7, at <https://wwwautoweek.com/news/industry-news/a33926842/kia-hyundai-recall-600000-vehicle-for-fire-risk>. Date of vision 10 June 2021.
20. Shepardson, David,. U.s. Agency Orders Ford to Recall 3 Million Vehicles over Air Bags, Reuters, January 19, (2021), at <https://www.reuters.com/article/us-ford-recall-idUSKBN29O2IO> Date of vision 18 August 2021.
21. Swanson, Derek & Zhong lun, Dr. Lin Wei. A Corporate Approach to Preventive Management, Risk Reduction, and Case Coordination for Chinese Automakers ,SECOND Edition October, McGuire

Woods LLP Richmond, VA (2011). <https://www.mcguirewoods.com/news-resources/publications/us-automotive-products-liability.pdf>. Date of vision 19 August 2021.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی